

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

**BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM**

2014-2017

**BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

**Leona Sodomová**

**Poskytování logopedické intervence na ZŠ málotřídí**

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jana Melicharová

**JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE**

**BACHELOR COMBINED STUDIES**

**2014-2017**

**BACHELOR THESIS**

**Leona Sodomová**

**Giving the logopaedic intervention at the elementary school  
few classes**

Prague 2017

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Jana Melicharová

## **Prohlášení**

*Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.*

*Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.*

V Praze dne 20.1.2017

Leona Sodomová

## **Poděkování**

*Ráda bych poděkovala PhDr. Janě Melicharové za vedení této práce a rady přispívající k jejímu vzniku.*

## **Anotace**

Tématem bakalářské práce je „Poskytování logopedické intervence na základní škole málotřídní“.

Hlavním cílem výzkumné práce je důkladně pozorovat a následně analyzovat logopedickou intervenci na málotřídní základní škole.

Dílčími cíli práce je postihnout a popsat kdo a jakým způsobem se podílí na logopedické intervenci, vymežit rozdíly v náplni práce asistenta logopeda a logopeda, poukázat na pokroky při vhodně stanovené logopedické terapii, popsat příklady komunikace s rodiči a pokroky v terapii při dobré spolupráci s nimi.

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou částí. První část je teoretická a druhá praktická tj. výzkumné šetření kvalitativní.

V závěru práce je uvedena použitá odborná literatura.

**Klíčová slova :** komunikace, komunikace verbální, komunikace nonverbální, narušená komunikační schopnost, logopedická intervence, málotřídní škola, jazykové roviny, podpora komunikační kompetencí, logoped, logopedický asistent.

**Annotation (EN)**

The theme of this bachelor thesis is: Speech intervention in multi-age classes primary school

The aim of this bachelor thesis is to thoroughly observe and then analyse speech intervention at Multi-age classes primary school.

The goals are to identify and describe who is involved in speech therapy and how they are involved, to specify the differences in job description between a speech therapist assistant and a speech therapist, to highlight progress in speech therapy when appropriately instituted, to describe examples of communication with parents and the progress made in therapy through positive cooperation with them.

This bachelor thesis consists of a theoretical section and a research survey.

At the end of this bachelor thesis is list of referenced expert literature.

**Key words (EN)**

Communication, verbal communication, non-verbal communication, impaired communication ability, speech therapy, multi-age classes, language levels, support communication competence, speech therapist, speech therapy assistant.

## **OBSAH**

<b>ÚVOD</b> .....	9
<b>TEORETICKÁ ČÁST</b>	
<b>1 KOMUNIKACE</b> .....	10
1.1 Vymezení pojmu komunikace.....	10
1.2 Komunikace verbální a nonverbální.....	14
1.3 Narušená komunikační schopnost.....	18
<b>2 JAZYKOVÉ ROVINY</b> .....	21
<b>3 LOGOPEDICKÁ PÉČE VE ŠKOLSTVÍ</b> .....	25
3.1 Osobnost logopeda.....	26
3.2 Osobnost logopedického asistenta.....	28
<b>PRAKTICKÁ ČÁST</b>	
<b>4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU</b> .....	30
4.1 Vymezení výzkumného cíle.....	30
4.2 Metody a techniky.....	30
<b>5 VLASTNÍ ŠETŘENÍ</b> .....	31
5.1 Charakteristika ZŠ málotřídní.....	31
5.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	32
5.3 Podpora komunikačních kompetencí.....	32
5.4 Kazuistika.....	35
5.5 Polostrukturovaný rozhovor.....	37
5.6 Pozorování.....	40
5.7 Orientační logopedické vyšetření.....	41
5.8 Průběh intervencí.....	42
5.9 Vyhodnocení šetření.....	46
<b>6 SHRUTÍ</b> .....	48
<b>ZÁVĚR</b> .....	49

<b>Seznam použitých zdrojů .....</b>	<b>51</b>
<b>Seznam zkratk.....</b>	<b>54</b>
<b>Seznam příloh.....</b>	<b>54</b>



## ÚVOD

Povolání učitelky se stalo mým životním posláním. Již téměř třicet let pracuji s dětmi, které vzdělávám i vychovávám. Při své praxi jsem se setkávala s různými poruchami. Jednou ze zásadních poruch byla narušená komunikační schopnost. Proto jsem si rozšířila své vědomosti a začala působit na základní škole málotřídní jako logopedický asistent. Narušená komunikační schopnost může být důvodem k odložení školní docházky, může způsobovat bariéru nejistoty, nedůvěry, nepochopení, frustrace a v neposlední řadě obtíže výukové. Proto se mi jeví jako velmi důležité poskytování logopedické prevence a péče.

V dnešní době je velkým trendem zařazovat dětem již v předškolní výchově výuku cizího jazyka. Rodiče s nadšením přijímají každé nové slovíčko obvykle v jazyce anglickém. S obdivem shlížejí na své ratolesti, které pojmenovávají zvířátka, barvy a čísla anglicky. Ale proč si nevšímají faktu, že jejich dítě stále ještě patlá nebo nevyslovuje některé hlásky správně. Není snad důležitější rozvoj mateřského jazyka? Vždyť právě období vývoje dítěte v mateřské škole je předurčeno k rozvoji slovní zásoby, rozvoji komunikačních schopností a k nácviku správné výslovnosti. To vše má být zvládnuto do nástupu školní docházky. Do školy pak přicházejí děti, které s radostí zdraví anglicky a ve svém rodném jazyce pouze prohodí „dobrej“. Toto je alarmující skutečnost. Snažme se vrátit, tedy my učitelé, českému jazyku jeho spisovnou tvář a podobu a snažme se korigovat vulgarismy, dnes tak hojně používané ve veřejném životě, ve sdělovacích prostředcích nebo v promluvách našich nejvyšších představitelů.

Schopnost komunikace je prvořadou podmínkou správné funkce celé společnosti, ale i základní potřebou člověka. Znatelně ovlivňuje rozvoj osobnosti, umožňuje vzájemnou výměnu informací a tím i sociální kontakt.

Motto :

*Také slova jsou činy.*

(Ludwig Wittgenstein)

# TEORETICKÁ ČÁST

## 1 KOMUNIKACE

### 1.1 Vymezení pojmu komunikace

*Lidská společnost je v podstatě síť vztahů mezi lidmi. Když si ji představíme jako rybářskou síť, pak uzly představují lidi a provázky či lana vztahy mezi nimi. Ale co to vlastně je, toto lanoví v lidském světě? Jedna odpověď je, že je to komunikace.*

( Argyle a Trower, 1979)

Toto slovo pochází z latinského *communicare*. Znamená „společně něco sdílet, činit něco společným“. Nezahrnuje v sobě pouhou výměnu informací mezi lidmi, ale podílí se i na celkovém dopadu zprávy. Proto můžeme chápat komunikaci spíše jako synonymum interakce, vzájemné ovlivňování a působení. Je to jedna z nejdůležitějších lidských schopností.

Slovo komunikace je velmi široký pojem a proto se jím zabývá mnoho vědních oborů např. psychologie, biologie, lingvistika, sociologie, kybernetika, doprava i antropologie. Každá věda se snaží popsat komunikaci ze svého pohledu. Neexistuje žádná celistvá definice, která by zahrnula všechny aspekty mezilidské komunikace. Komunikovat znamená výměnu informací jako je předávání, přijímání, zpracování a v neposlední řadě i výdej informací. Bez komunikace nemůže existovat žádná společnost, protože významně ovlivňuje rozvoj osobnosti a je velmi důležitá ve vzájemných mezilidských vztazích. Znamená současně i přenos informací, které ovlivňují komunikaci. Slovo komunikace je synonymem dorozumívání, proces výměny informací. Schopnost vědomě používat jazyk je schopností řečové komunikace.

*„Vznik řeči je následkem i nutnou podmínkou změny stáda pralidí v zárodek lidské společnosti“.*

(Pelikán,1970)

### **Komunikaci vzájemně ovlivňuje:**

- komunikátor (osoba sdělující informace)
- komunikant (příjemce informace)
- komuniké (obsah sdělení)
- komunikační kanál (cesta předávání informací)

V průběhu komunikace se mezi sdělujícím a příjemcem dochází ke kódování (informace sdělujícím) a dekódováním (informace příjemcem).

### **Dělení komunikace podle počtu účastníků a charakteru:**

-intrapersonální : tato komunikace probíhá uvnitř člověka formou vnitřního dialogu. Je to velmi důležitá součást sebereflexe, kdy probíhá rozmluva uvnitř sebe, rozmluva „sám se sebou“. Je efektivní a zdravá.

-interpersonální : komunikace probíhá mezi dvěma a více lidmi. Mezi nimi probíhá určitý vztah. Tato komunikace je součástí skupinové komunikace.

-masová : je to komunikace, kde proudí informace od jednoho zdroje k více příjemcům. Obvykle je masová komunikace poskytována médiu jako televize, internet, rádio, tisk. Protože nedochází zde k přímé zpětné vazbě, je na každém jedinci zpracování a vyhodnocení informace.

*„Zvláštním případem je rozmluva týkající se přímo komunikace, označujeme ji jako metakomunikaci“*  
(DeVito, 2008)

Efektivní komunikace se uskutečňuje podle Kohoutka (1998) v atmosféře důvěry. Pro život lidí je neocenitelná důležitost komunikace a její význam, protože sdělování informací vytváří, udržuje a pěstuje mezilidské vztahy. Bez komunikace se společnost nevyvíjí. Je to základní proces každé společnosti.

*„Komunikační schopnost patří k nejdůležitějším lidským schopnostem. Schopnost řečové komunikace je schopnost vědomě používat jako složitý komunikační systém znaků a symbolů ve všech formách“.* (Lechta,1994)

V životě člověka je komunikace aktivitou, která upozorňuje příchod na svět a kterou se později během svého života neustále projevuje. Človíček komunikuje se svou matkou od první sekundy narození. Matka je svému dítěti mluvním vzorem a má klíčový význam komunikace. Mezi matkou a dítětem musí docházet k očnímu kontaktu, což je důležitá sociální dovednost. Patří k preverbálním dovednostem. Základem k této primární komunikaci je citová vazba na matku, na osobu dominantní. Na rozdíl od ostatních živočichů, si člověk na svět přináší vrozenou schopnost naučit se mluvit. Komunikace je i poslední činností na tomto světě, člověk se tímto způsobem „odhlašuje“ z tohoto světa.

Naše společnost je založena na komunikaci, bez ní se neobejdeme. Náš život se ve společnosti skládá z neustálých komunikačních ataků a interakcí s ostatními lidmi. Skutečně ani nelze nekomunikovat. Jestliže někdo odmítá mluvit s druhým, sděluje svému okolí, že mu někdo není sympatický, že nemá chuť se bavit, prostě to vyplývá z kontextu situace.

*"Lidská komunikace je proces vytváření významu mezi dvěma nebo více lidmi."*

( Tubbs, Moss )

Mezi základní požadavky komunikace patří stručnost, zřetelnost, správnost, úplnost a samozřejmě i zdvořilost. Komunikační dovednosti tvoří základ nejdůležitějších měkkých dovedností. Jestliže člověk ovládá umění komunikace, může být i dobrým vedoucím nebo spolupracovníkem. Zvládá obvykle efektivně řešit problémy.

### **Fáze komunikace mezi lidmi**

Jestliže člověk veden vnitřní nebo vnější motivací zrealizovává svůj komunikační záměr, nabývá tato činnost smyslu a významu. Rozlišujeme šest fází komunikace:

-ideová geneze (vznik myšlenky, nápadu, názoru)

-zakódování (vyjádření myšlenky slovy, pohyby)

- přenos (pohyb symbolů od vysílajícího k příjemci)
- příjem (okamžik, kdy symboly dojdou k příjemci)
- dekódování (proces příjemcova výkladu)
- akce (využití informace, činnost příjemce)

I komunikace může mít své negativní projevy, nemusí být vždy příjemná, pozitivní a přínosná. K takovým projevům komunikace patří lhaní, pomluvy, fámy, manipulace, agresivita nebo dezinformace. Není důležité pouze co říkáme, ale i jakým způsobem komunikujeme. Pro dosažení úspěchu se stává prioritou získání důvěry ostatních lidí. Schopnost příjemné a důstojné komunikace může zpříjemňovat život, dodávat energii a motivovat k další práci na sobě.

Pro úspěšné zvládnutí komunikace je prvořadé též pozorně naslouchat. Je to umění, které není všem lidem blízké. Uvádí se, že až 80% lidí tuto vlastnost postrádá. Nevládají naslouchat. Přitom v procesu komunikace by naslouchání mělo tvořit 45 až 53%. S tím úzce souvisí projevení zájmu, empatie a kladení otázek. Při komunikaci je na místě vcítit se a pochopit, proč je sdělení právě tak odesíláno. Cílem tohoto aktivního naslouchání je pojmout maximum informací, pochopit obsah a poskytnout zpětnou adekvátní vazbu.

*"Komunikace je proces, jímž lidé předávají informaci, ideje, postoje a emoce jiným lidem."*

(J.W. Vander Zanden)

### **Komunikační motivace**

Předchází komunikaci, je ukrytá v nevědomé části mysli nebo uspokojuje primární potřeby člověka. Komunikační motivace má své motivy :

- existenciální (potlačování prázdnoty, bezsmyslnosti)
- přesilové (sebeuplatnění, vyniknutí )
- adaptační (dle sociální role)

## 1.2 Komunikace verbální a nonverbální

*„ V sociální komunikaci lze rozlišit tři skupiny kanálů - Verbální komunikaci, neverbální komunikaci a komunikaci činem.“* (Mareš, Křivohlavý, 1995)

Motivaci komunikovat má každý člověk. Je ovlivněna intenzitou, která není stabilní a závisí na řadě okolností. Tím se rozumí: sympatičnost, únava či svěžest, ovládnutí společného jazyka, naléhavost obsahu sdělení. Jedná se o realizaci vztahových záměrů: navázat kontakt, udržovat ho a rozvinout, přerušit a zarazit druhého, ukončit, povzbudit, nabídnout. Komunikujeme proto, abychom byli v kontaktu, abychom se sdružovali. Tím, že jsou lidé ochotni spolu mluvit, dávají si najevo to nejsamozřejmější potvrzení, že má jeden pro druhého cenu. Komunikováním potvrzujeme svou osobní identitu, vyjevujeme svůj status, svoji pozici v sociálním světě a svoji profesní roli.

*„Z uvedeného členění je zřejmé, že komunikace je mnohem širší pojem než řeč, která označuje pouze individuální výkon jednotlivce.“* (Zelinková, 2003)

Komunikace slouží k udržení psychického zdraví a lidské celistvosti. Právě komunikací se člověk rozptýlí, odpočine si, pobaví, unikne od starostí. Vždyť smyslem života je i komunikace. Bez ní bychom pouze přežívali. A zřejmě neprožívali opravdové bytí. Život je naplněn sdílením prožitků, myšlenek, vzpomínek. Člověk má potřebu naslouchat, ale také být vyslyšen.

### Verbální komunikace

*„Do skupiny verbální komunikace spadají všechny komunikační procesy, které se realizují za pomoci mluvené nebo psané řeči. Verbální komunikace má velkou sociální relevanci – inteligence člověka se manifestuje zejména ve slově a písmu“.*

(Braun, 1992)

Verbální komunikací se rozumí komunikace slovy. Nejdokonalejší komunikací k dorozumění člověka s člověkem je lidská řeč. Vznikla z potřeby dorozumívát se. Jakousi primitivní zvukovou formu dorozumívání můžeme zaznamenat i u zvířat.

Svámi zvuky vyjadřují i své pocity. Například hlad, bolest, strach, radost. I člověk v prvních týdnech života vyjadřuje svoji libost a nelibost pouze zvuky. Ovšem schopnost řeči má pouze právě člověk. Vždyť pravěká řeč se vyvíjela postupně a pomalu. Nejdříve gesta, posunky, neartikulované zvuky a z artikulovaných zvuků se vyvinula slova. Touto genezí začala verbální komunikace.

*„Jen řeči může člověk vyjadřovat své myšlení a psychické stavy“.*

(Dolejší, 2003)

Člověk se vzpřímenou chůzí, práceschopností a především řečí odlišil od zvířat. Člověk disponuje vrozenou schopností naučit se mluvit, ale řeč mu není přímo vrozená. Sám od sebe dar řeči nezíská, ale musí se ji učit. Lidská řeč má pro člověka nenahraditelný význam. Je to produkt CNS a je odrazem myšlenkových pochodů.

*„Vznik řeči je následkem i nutnou podmínkou změny stáda pralidů v zárodek lidské společnosti“.*

(Pelikán,1970)

Díky řeči je možné si předávat zkušenosti, uchovat je a sdělovat je dále. Základní podmínkou správné komunikace je schopnost slyšet. Neméně důležité je žít v mluvčím prostředí, které je podmětne a poskytuje správné mluvní vzory. Dítě velmi brzy dokáže rozlišovat mluvenou řeč od jiných zvuků. Komunikace pomocí slov dítě včleňuje do komunity lidí. Dvouleté dítě ovládá 300 slov, tříleté dítě asi 1000 slov. Dnes díky počítači, internetu a televizi svět desetiletému dítěti není nijak izolován od světa dospělých, protože mnohem dříve porozumí různým pojmům. Čím více slov umíme vysvětlit, tím jsme inteligentnější.

*„Nejvíce z toho, co víme a čemu uvěříme, sdělili s námi jiní lidé prostřednictvím řeči, kterou vytvořili jiní . Náš myšlenkový okruh by byl bez řeči velmi ubohý, dal by se přirovnat k myšlenkovému obsahu vyšších živočichů, takže musíme jistě doznat, že hlavní přednost, kterou máme před zvířaty, je výsledkem pospolitého života lidského...“*

(Einstein,1934)

V dorozumívacím procesu, verbální komunikace postupně získala zásadní postavení. Díky slovům se člověk velmi dobře orientuje v okolní i ve svém vnitřním světě. Slova mohou být pro člověka pomocníkem, ale zároveň i zbraní. Dokáží potěšit i zarmoutit.

*„Rozhovor je rozmluva dvou či více lidí na jedno nebo více témat“.*

(Křivohlavý,1988)

### **Nonverbální komunikace**

*„Pokud se setkáváme s neverbálním sdělením, které není v souladu s verbálním sdělením, je pravděpodobnost, že uvěříme neverbálnímu signálu, pětkrát větší.“*

(Argyle, Alkema, Gilmour, 1971, Hayesová,1998)

Nonverbální komunikace se dá přeložit jako řeč těla. Jedná se o gesta, která mohou být upřímnější nežli slova. Z neverbálního zdroje komunikace se k nám dostává to, co zakresluje obraz do duše: postoje, nálady, pocity, mezitóny. Vždyť celkový souhrn gest odhaluje pravdu. Lze hovořit o společném světovém jazyku gest. Staly se dědictvím z pradávných dob lidstva. Lidské tělo tedy umí mluvit. Vyjadřuje emoce, vůli, postoje. Ovšem se stoupajícím věkem, moudrostí a mocí podvědomě redukuje naše gesta. Na řeči těla je zajímavý i tento fakt. Existují signály i ty nejmenší mikrosignály, které mohou člověka usvědčit ze lži. Matky se v prvních letech života dítěte se dorozumívají se svými potomky výhradně řečí těla, proto mají výborně vycvičený „šestý smysl“ a své děti nejlépe pochopí. Někteří lidé například z politické scény se zabývají soustavným nácvikem nonverbální komunikace. Sebekontrola a vypětí z naprostého soustředění, mohou řeč těla ovlivnit tak, že mimovolné signály prozradí falšování a lež.

*„Ten, kdo neříká pravdu, ale zároveň chce působit přesvědčivě, musí prakticky potlačit všechna gesta.“*

(Thiel,1993)

Řeč vlastního těla pomáhá člověku při sebepoznání. Například neurotici vůbec nechápou žert. Pokud jsme ve stresu, je velmi obtížné ukázat zuby. Naopak čím



spontánnější je smích, tím jsme sebejistější. Vědci se domnívají, že smích má vlastně původ ve výhružném cvakání zubů u opičích předků.

### **Projevy nonverbální komunikace dle Křivohlavého (1988)**

- gesta, pohyby hlavou
- postoj těla
- výraz tváře (mimika)
- pohledy očí
- volba a změna vzdálenosti a zaujímání pozice v prostoru (přibližování se a oddalování)
- tělesný kontakt (dotyky)
- tón hlasu a další neverbální aspekty řeči
- oblečení, zdoobenost, fyzikální a jiné aspekty vlastního zjevu

### **Některé známé informace o nonverbální komunikaci:**

Zrcadlení je nevědomá nápodoba a imitace osoby s kterou komunikujeme. Pokud nemá komunikátor v synchronizaci řeč a gesta, uvádí komunikanta ve zmatek a větší váha sdělení je proto přidělena neverbálnímu projevu. Každý člověk má své individuální nonverbální tempo (self-pacing). Toto tempo se mění při strachu nebo depresi. Pokud člověk cítí napětí, nemění výraz tváře, tzv.kamenná tvář. I postoj těla prozrazuje naléhání nebo uvolnění. Úsměv zvyšuje atraktivitu a spouští zpětnou vazbu, přičemž nezrcadlí stav našich emocí. Někdy smíchem zakrýváme nervozitu a rozpaky. Nejvíce však prozradí oči. Ze zúžených zorniček vyčteme zlobu, nepříjemné překvapení.

*„Stačí rozšíření či zúžení zorniček, aby muži vnímali rozdílně zcela totožný ženský obličej“.*  
(Hess,1965,in Knapp,1978)

Základem studií nonverbální komunikace je pozorování. Prvořadou pozornost vzbuzují gesta. Právě gesty se liší komunikace různých kultur. Gesta jsou průvodcem

nonverbální komunikace. Nadměrné používání gest vypovídá o zvýšených emocích. Gesta mohou být symbolická, ilustrační, adaptační a regulační. Velké rozdíly v gestikulaci nacházíme u Američanů, Arabů i Japonců. Vzbuzují při komunikaci prvořadou pozornost, jsou to jakási tichá slova, kterými se může nahradit i věta. V zátěžové situaci, kdy jsou lidé vyvedeni z míry si obvykle sahají do oblasti hlavy, na obličej, vlasy, zátylek, na náušnice, řetízek. Pohledem pak získáváme mnoho informací, ale zároveň mnoho informací, ať chceme nebo ne, vysíláme. Takže zraková komunikace má velký zrakový význam. Též pohled člověka na druhého může sehrát klíčovou roli. Má sílu akce. Dokážeme pouhým pohledem druhému vyjádřit lásku, opovržení, prosbu, hrozbu. Proto se nejčastěji díváme druhému do obličeje a z jeho mimiky vyhodnocujeme zprávy.

*„Verbální i neverbální komunikace osob jsou druhy komunikace sociální“.*

(Kohoutek,1998, Mareš, Křivohlavý,1993,1995)

### **1.3 Narušená komunikační schopnost**

Narušená komunikační schopnost je předmětem vědního oboru logopedie. Je to jeden ze základních termínů současné logopedie. Definovat narušenou komunikační schopnost není jednoduchým úkolem, komplikované je již vymezení normality. Pokud chceme vyhodnotit, zdali se jedná o narušenou komunikační schopnost, musíme brát na zřetel mnoho faktorů. Například jazykové zvláštnosti: výslovnost vibrant, tempo řeči, nosové zabarvení nebo prostředí ve kterém bydlíme (Čechy, Morava). Dále je nutné hodnotit vzdělání posuzované osoby nebo je-li mluvším profesionálem (moderátor, herec).

*„Narušená komunikační schopnost je jedním ze základních termínů současné logopedie“.*

(Klenková,2006)

Dalším důležitým faktorem jsou fyziologické jevy. Okolo 3-4 let věku dítěte se může vyskytnout dysfluence (fyziologická neplynulost). Je proto vhodná konzultace s odborníkem, zdali se může jednat o narušení komunikační schopnosti. Také se objevuje fyziologický dysgramatismus, což není projevem narušené komunikační schopnosti. U fyziologické dyslalie (nesprávná výslovnost, vynechávání nebo záměna

hlásek) oborník posoudí, tento nedostatek je ovlivněn věkem, například nedostatečná vyzrállost nervového systému, neobratnost mluvních orgánů, a není-li způsoben orgánovým postižením nebo smyslovou poruchou. Proto není v tomto věku vhodné se o dítěti vyjadřovat jako o „pacientovi s vadou řeči“.

#### **Příčiny narušené komunikační schopnosti z časového hlediska:**

- prenatální (před narozením)
- perinatální (v průběhu porodu)
- postnatální (po narození)

#### **Příčiny narušené komunikační schopnosti z lokalizačního hlediska:**

-genové mutace, vývojové odchylky, chromozomové aberace, poškození centrální části, poškození efektorů, působením nevhodného prostředí, narušením sociální interakce.

Narušená komunikační schopnost může být totální nebo parciální. Osoba s narušenou komunikační schopností si svůj nedostatek může, ale i nemusí uvědomovat (breptavost). Narušení může mít dominantní projev, ale může stát i symptomem jiného dominantního postižení. Pak můžeme hovořit, o symptomatické poruše řeči.

#### **Základní kategorie narušené komunikační schopnosti dle Lechty (1990,2003)**

- vývojová nemluvnost ( vývojová dysfázie)
- získaná orgánová nemluvnost (afázie)
- .-získaná psychogenní nemluvnost (mutismus)
- narušení zvukové řeči (rinolalie, palatolalie)
- narušení fluence (plynulosti) řeči (tumultus sermonis, balbuties)
- narušení článkování řeči (dyslalie, dysartrie)

-narušení grafické stránky řeči

-symptomatické poruchy řeči

-poruchy hlasu

-kombinované vady a poruchy řeči

*„I když při poruchách řeči ve srovnání s jiným, vážným onemocněním nejde o otázku zdraví a nemoci nebo dokonce života a smrti, přece se na řečovou poruchu nemůžeme dívat pouze jen jako jakýsi zanedbatelný estetický nedostatek“.*

(Vyštejn 1995)

Narušená komunikační schopnost často bývá důvodem k odložení školní docházky. Může komplikovat dítěti výuku psaní i čtení. Může ale také být signálem k nějakému závažnějšímu postižení, například sluchu, intelektu nebo postižení CNS. Také se může objevovat od raného věku až do stáří, kde logopedická intervence probíhá ve státních i nestátních organizacích, v rezortech zdravotnictví, školství i v oblasti sociální péče.

*„K řečovým poruchám může docházet prakticky po celý život člověka“.*

(Vyštejn 1995)

### **Struktura poruch řeči**

-organická: je to porucha na mluvním aparátu

-funkční: je to porucha způsobená nevhodným mluvním vzorem nebo psychickým onemocněním nebo DMO.

K narušení komunikační schopnosti může docházet s opožděným nebo omezeným vývojem dítěte, nebo se vůbec nemusí vyvinout. V průběhu života může být narušena plynulost a může být řeč kdykoli částečně nebo zcela ztracena. Tento stav se může objevit po závažném onemocnění, úrazu nebo vlivem psychického traumatu. Narušená

komunikační schopnost prolíná stavem hrubé a jemné motoriky, laterality a mentálních funkcí. Komunikace má i charakter sociální, neboť závažně zasahuje do socializace jedince, váže se tedy na oblast psychickou, citovou i sociální.

*„Tím, že budeme u dítěte provokovat verbální řečový projev, můžeme zjišťovat jeho úroveň, kvalitu jednotlivých složek, druh a míru narušení komunikační schopnosti.“*

(Přinosilová,2007)

Na základě statistik ÚIV se za posledních deset let zvýšil počet dětí s narušenou komunikační schopností téměř o 50 procent. Toto alarmující číslo poukazuje na důležitost a nutnost logopedické prevence.

## **2 JAZYKOVÉ ROVINY**

Řeč je komplexní schopnost, má složitou strukturu. Může se rozdělit do několika jazykových rovin:

### **Foneticko-fonologická rovina**

*„Komunikační schopnost člověka je narušena tehdy ,když některá rovina jeho jazykových projevů (příp. několik rovin současně ) působí interferenčně vzhledem ke komunikačnímu záměru.“*

(Lechta,2003)

Tato jazyková rovina je z vědeckého hlediska nejvíce prozkoumána. Výzkumy byly zaměřené na broukání a křik dětí. V ontogenezi je nejdůležitější věk od 6. do 9. měsíce, kde pudové žvatlání přechází na žvatlání napodobující. Období před šestým měsícem věku dítěte se nepovažuje za hlásky v mateřském jazyce. Verbální projev musí odpovídat jazykovým normám příslušného národa. Protože se odborníci zabývající se výzkumem foneticko-fonologické roviny rozcházeli ve výsledcích výzkumu. Schulze,

již v minulém století vyslovil „ pravidlo nejmenší námahy“ . Dítě si osvojuje nejdříve hlásky jednoduché, později artikulačně složitější. .Správná výslovnost je zcela závislá na celkové úrovni smyslového vnímání, na rozumové úrovni a na schopnostech napodobování. Dítě nejprve napodobuje samohlásky, potom retné souhlásky, nakonec hlásky hrdelní. Vývoj výslovnosti tedy začíná v relativně nízkém věku. Ukončení vývoje této roviny by mělo proběhnout asi do ukončeného pátého roku života, maximálně však do nástupu školní docházky. Po této době je již na místě zahájit logopedickou intervenci u klinického logopeda a spolupracovat se školním logopedickým asistentem .Důraz je kladen na multisenzoriální přístup a především správný mluvní vzor. Další důležitou zásadou je nenutit opakovat jednotlivá slova a věty, může zde hrozit ztráta zájmu o další spolupráci. Osvědčilo se časté cvičení v kratších blocích.

### **Lexikálně-sémantická rovina**

Tato jazyková rovina se zabývá vývojem slovní zásoby jak aktivní tak pasivní. Nejprve se rozvíjí pasivní slovní zásoba. To znamená, že dítě okolo 10.měsíce slovům rozumí, obsahově je chápe, ale není ještě schopno je aktivně použít ve své mluvním projevu. O dva měsíce později je dítě schopno je zařadit a využít ve verbální produkci. Dorozumívání ve 12 ti měsících je hlavně na úrovni mimiky, pohledů, pohybů a pláče. První slova jsou však chápána dítětem dosti všeobecně. Např. haf, haf je vše, co má čtyři nohy a je ochlupeno. Tento jev nazýváme hypergeneralizací. Opačný jev, nazývaný hyperdiferenciací, kdy dítě užívá názvy určité věci, určité osoby. Okolo 1,5 roku se diferencuje svět otázek: „Co je to?“ „Kdo je to?“. Jako druhý věk otázek se jeví okolo 3,5 roku : „Proč?“ „Kdy?“

*„Ve vývoji řeči dítěte známe první a druhý věk otázek podle Sternových“*

(Lechta,1985)

Je nutné trpělivě dítěti odpovídat na jeho otázky a podněcovat rozšiřování slovní zásoby knihami, encyklopediemi, časopisy. Pro rozšiřování slovní zásoby v dětském

věku je nejdůležitější hra. Přináší radost, seznamuje s okolním světem, rozšiřuje představy, aktivuje řeč, motivuje k mluvení a vede k samostatnému vyjadřovacímu projevu. Člověk může po celý svůj život lexikálně-sémantickou rovinu rozvíjet a zdokonalovat. Pro oblast porozumění řeči je velmi důležitá pasivní slovní zásoba, kdy se dítěti zadávají jednoduché úkoly a sleduje se vypořádání s jejich splněním. Dospělý pak celou situaci komentuje a rozšiřuje o další pojmy. Je pro dítě mluvním vzorem.

*„Součástí všestranného rozvoje dítěte je i péče o jeho řeč. Tato péče je dnes především v rukách rodičů.“* (Dolejší 2003)

Slova, která dítě běžně používá při verbální produkci a chápe jejich obsah se označují jako aktivní slovní zásoba. Problémy se slovní zásobou se vyskytují u jedinců s diagnózou vývojová dysfázie, opožděný vývoj řeči, u zrakových a sluchových postiženích těžší formy, u symptomatických poruch řeči a u mentální retardace.

Výzkumy lexikálně-sémantické roviny poskytují zajímavé informace o slovní zásobě. Roční dítě disponuje pěti až sedmi slovy. Slovní zásoba dvouletého dítěte je přibližně 200 slov. Pozorujeme veliký nárůst. Tříleté dítě zná téměř 1000 slov, čtyřleté 1500 slov a před nástupem školní docházky se slovní zásoba rozšíří na 2500-3000 slov. Na tomto přehledu je patrné, že do 3. roku života dítěte je největší nárůst slovní zásoby. Po třetím roce života dítě chápe rozdíl světlo-tma, malý-velký, zná jméno své i svého sourozence, reprodukuje básničku. Jako předškolák zvládá spontánně hovořit o svých zážitcích. Správně dokáže realizovat složitější příkazy.

### **Morfologicko-syntaktická rovina**

*„Gramatická rovina odráží úroveň duševního vývoje dítěte a můžeme ji začít zkoumat kolem prvního roku života, kdy obvykle začíná vývoj řeči v pravém slova smyslu.“*

(Lechta, 1990)

Tato rovina verbálních projevů odráží mentální úroveň dítěte. V období jednoho roku života začíná skutečný vývoj řeči. Utváří se období jednoslovných vět. První slova jsou neohebná a vznikají opakováním slabik. Dvouslovné věty vznikají prostou sumací dvou

jednoslovných vět. Dochází k pevným vazbám. Gramatický systém se v tomto období nazývá pivotová gramatika. V pravidelném styku dítěte s mluvícím okolím, se postupně rozvíjí jazykový systém mateřštiny. Do této doby dítě neskloňuje a nečasuje. Nová slova získává pomocí transferu slov, který nerespektuje gramatické zvláštnosti. Dítě užívá nejprve podstatná jména, potom slovesa, mezi tím onomatopoická citoslovce. Následně utváří jednotné i množné číslo, jednoduché věty rozvíjí. Dle vlastní zkušenosti zlepšuje větnou skladbu a zařazuje stále více přídavných jmen a osobních zájmen. Nejpozději užívá číslovky, předložky a spojky. Do čtyř let se považuje řečová neobratnost za fyziologický jev. Slovo, které je emociálně pro dítě důležité, klade ve slovosledu na první místo.

*„ Pravidla syntaxe se dítě učí samo pomocí transferu, gramatické formy, které slyší v určité situaci, použije analogicky i v jiných situacích. “* (Sovák,1972)

Vývoj této roviny končí pátým rokem života. Přetrvávání neobratnosti může signalizovat pozdější vyžívání CNS. Jazykový cit je neodmyslitelným předpokladem rozvojem gramatiky, zprvu pouze řečí, později i čtením. Tento cit je dítěti dán nebo nikoli. Stěžejním stimulem gramatické roviny se jeví správný mluvní vzor, který může být problémem v bilingválním nebo cizojazyčném prostředí. Pak je na místě postupovat od jednoduchého k složitějšímu.

### **Pragmatická rovina**

*„Pragmatická rovina představuje rovinu sociální aplikace, sociálního uplatnění komunikačních schopností, do popředí vystupují sociální a psychické aspekty komunikace.“* (Klenková,2006)

Jde o souvislé vyjadřování a využívání řečové produkce v sociálních situacích. Užití řeči v praxi, v sociálním kontextu. Dítě si rozvíjí řečový apetit, kdy vypráví, reprodukuje a dramatizuje. Zde čerpá radost, naplnění, poučení. Vyjadřuje své myšlenky, pocity, prožitky. V pragmatické rovině začíná dodržovat základní pravidla konverzace, respektuje druhou osobu, naslouchá, vhodně se ptá. Součástí této roviny je využívání neverbální komunikace řeči těla, zejména mimika, gestikulace a dodržování



očního kontaktu. V pragmatické rovině se dítě učí ovládnout mateřský jazyk nejen jako součást znaků a pravidel, ale užívá i komunikační vzorce, které vhodným způsobem následně může použít v různých situacích. Což sumarizuje slovní i paralingvistické a afektivní výrazové formy, jejich strukturu chápe i kojeneček. Dříve nežli dítě pochopí význam věty, intuitivně zvládne celkovou situaci. Ve třech letech se objevuje snaha komunikace, kdy dokáže vést krátký rozhovor s dospělou osobou. Ve čtyřech letech probíhá období intelektualizace řeči. Řeči lze již usměrňovat chování dítěte. Samo dítě v tomto období používá řeč, jako nástroj regulace dění ve svém okolí.

*„Dítě, které má omezený nebo nedokonalý vývoj řeči, je více ohroženo potížemi při osvojování čtení a psaní.“*  
(Bednářová 2008,2010)

Řeč ovlivňuje kvalitu kognitivních procesů. Myšlení, poznávání, učení mají mimořádný význam pro orientaci a fungování v lidské společnosti. Řeč je velmi důležitá v tvorbě sociálních vztahů, protože dítě, které mluví nesrozumitelně je frustrováno tím, že mu okolí nerozumí. Tento řečový handicap může v dítěti vyvolat pocit nepochopení, křivdu, izolace, obavy z méněcennosti, negativismus, podceňování. Tyto aspekty hrají podstatnou roli v utváření vývoje osobnosti, učení, později i k profesní orientaci a uplatnění ve společnosti. Do pragmatické roviny patří i problémy spojené se správnou fluencí. Mohou se zde objevit diagnózy balbuties, tumultus sermonis, vývojová dysfázie, DMO, opožděný vývoj řeči, symptomatická vada řeči, těžké sluchové a zrakové vady.

*„Komunikační schopnost jedince je narušená tehdy, když některá rovina (nebo několik rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru. Může jít o foneticko-fonologickou, syntaktickou, morfológickou, lexikální, pragmatickou rovinu nebo o verbální i nonverbální, mluvenou i grafickou formu komunikace, její expresivní i receptivní složku.“*

(Lechta 1990,1993,2003)

### **3 LOGOPEDICKÁ PÉČE VE ŠKOLSTVÍ**

Metodické doporučení č.j. 14 712/2009-61 je zaměřeno na organizaci zabezpečení logopedické péče v resortu školství, její koordinace, kvalifikačních předpokladů a

rozsahu kompetencí logopedů a logopedických asistentů, kteří poskytují žákům a studentům rozvoj komunikačních schopností a dovedností i logopedickou péči. Zkvalitnění logopedické a odborné péče a zajištění podpůrných speciálně pedagogických služeb je smyslem metodického doporučení. I ve vzdělávacím procesu má logopedická péče přímou vazbu ke zlepšení přístupu žáků k zajišťovaným podpůrným speciálně pedagogickým službám. Školní úspěšnost žáků úzce souvisí se zvládnutím mateřského jazyka a úrovní řečových dovedností. Nedostatky se mohou projevit ve vnější podobě mluvené řeči, v dorozumění i ve psané podobě a tím prolíná do celého vzdělávacího procesu. Logopedická péče je specifická, velmi odborná činnost v oblasti speciální pedagogiky.

### **Vymezení logopedické péče**

Logopedická péče je určena žákům s narušenou komunikační schopností v mateřských školách, základních školách a středních školách, v zařízeních pro žáky se zdravotním postižením a pro žáky se speciálně vzdělávacími potřebami. Obvykle jedna až dvě hodiny logopedie týdně. Také intervence logopedické péče pomáhá žákům s inkluzí. Logopedickou péči poskytují školská poradenská zařízení, speciálně pedagogická centra, pedagogicko-psychologické poradny. Školská poradenská zařízení poskytují péči žákům v souladu s platnými předpisy, především vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a v rozsahu daném individuální potřebou žáka. Dokumentace o průběhu logopedické péče žáků je vedena v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech, v podpůrných opatřeních, v systému vzdělávání (školská zařízení) a integraci v platném znění.

### **3.1 Osobnost logopeda**

Logoped je speciální pedagog, který se zabývá prací se žáky s narušenou komunikační schopností. Tím, že jsou ovlivněny procesy centrální nervové soustavy žáků je naprosto nezbytné, aby tuto činnost vykonávali speciální odborníci (logopedi) s odbornou kvalifikací dle §18 zákona 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů v platném znění.

Logoped je absolvent magisterského vysokoškolského studia v oblasti pedagogických věd se zaměřením na speciální pedagogiku. Studium je ukončeno státní zkouškou z logopedie. Jestliže pedagog pracuje i s dětmi se sluchovým postižením, musí absolvovat státní závěrečnou zkoušku ze surdopedie a ovládat znakový jazyk. Další plnohodnotné vzdělání logopeda je absolvování doplňujícího studia speciální pedagogiky, návazného na magisterské studium a je ukončené závěrečnou zkouškou z logopedie.

### **Kompetence logopeda ve školství**

Náplní práce logopeda se rozumí: odborná prevence, profesionální diagnostika, komplexní intervence a odborná konzultační činnost. Logoped dále vypracovává zprávy z logopedických vyšetření, navrhuje zajištění podmínek pro žáka s narušenou komunikační schopností. Poskytuje vedení logopedickým asistentům v logopedické prevenci a odstraňování vad. Dle své kompetence ve školní výuce poskytuje logopedickou podporu.

*„Logoped se věnuje terapii narušené komunikační schopnosti a rozvíjí komplexně komunikační schopnosti žáka.“*

(Klenková,214)

Logoped je odborník, který je povinen dodržovat profesní odpovědnost a etiku. Měl by disponovat osobnostní kvalitou. Může zabezpečovat logopedickou podporu i při výuce, případně přímo výuku žáků se zdravotním postižením. Ustanovení školního logopeda na základní škole je v kompetenci ředitele školy. Logoped také působí v logopedických třídách. Další odbornou intervencí může logoped šířit v určitém regionu, kde působí jako supervizor pro logopedické asistenty, které metodicky vede. Zde se předpokládá i spolupráce s koordinátorem logopedické péče v kraji. Logoped působí nejen v sektoru školství, ale nalezneme ho i v oblasti zdravotnictví, rezortu ministerstva práce a sociálních věcí, i v nestátních zařízeních, charitách a nadačních organizacích. Současná práce logopedů je širokospektrální proto, že se jedná o multidisciplinární vědní obor, který se zabývá komunikačními schopnostmi člověka, jejím vývojem, patologickými jevy, jejich diagnostikou i terapií, edukací osob s narušenou komunikační schopností.

K zabezpečení logopedické péče ve školství se vztahuje metodické doporučení č.j.14 712/2009-61.

### **1.5.2 Osobnost logopedického asistenta**

Logopedický asistent je osoba s pedagogickým vzděláním, která pracuje pod metodickým vedením logopeda. Pro své působení v oblasti logopedie musí mít odborné znalosti, které získá:

-absolvováním vysokoškolského studia v oblasti pedagogických věd se zaměřením na speciální pedagogiku, které je ukončeno státní zkouškou z logopedie, popřípadě surdopedie.

-absolvováním vzdělání pro učitele mateřských, základních nebo středních škol, kteří nevykonávají přímou pedagogickou činnost ve třídě ani činnost výchovnou, která je zřízena pro žáky se speciálními potřebami, doplněného o absolvování programu v rámci celoživotního vzdělávání, které je organizováno vysokou školou se zaměřením na speciální pedagogiku obor logopedie nebo surdopedie.

-absolvováním vzdělání pro učitele mateřských, základních nebo středních škol, kteří nevykonávají přímou pedagogickou činnost ve třídě ani činnost výchovnou, která je zřízena pro žáky se speciálními potřebami, doplněného o absolvování programu v rámci celoživotního vzdělávání a je organizováno MŠMT jako Kurz logopedické prevence (zákon 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v plném znění). V tomto kurzu jsou frekventantům předány teoretické znalosti praktické dovednosti, které následně mohou využít při podpoře správného vývoje dětské řeči.

*„Mateřská řeč je řeč dětství, první řeč duše, poklad prvních dobrodružství, nálezů a poznatků, věčně navazuješ na své dětství, mluvíš-li mateřským jazykem.“*

(K.Čapek)

Cílem tohoto vzdělávacího projektu je ukázat způsob, jak pomoci dětem, kterým může vzniknout komunikační problém, a intervence preventivních opatření.

## **Kompetence logopedického asistenta**

Logopedický asistent zajišťuje přímou intervenci u žáků s prostou vadou výslovnosti. Uplatňuje redukační nebo reedukační cvičení za supervize logopeda (v případě neúspěšné reedukace péči přebírá logoped). Vyhledává žáky, kteří mají narušenou komunikační schopnost, provádí depistáž. Podporuje činnosti žáků zaměřené na přirozený rozvoj řeči. Eliminuje rizikový vývoj řeči. Informuje zákonné zástupce o dostupnosti logopedické péči. Preventivně předchází možnosti vzniku čtenářských obtíží. Rozvíjí základní schopnosti a dovednosti, které ovlivňují vývoj řeči (profylaxe).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhlásilo v souladu s § 171 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) rozvojový program na podporu logopedické prevence v předškolním vzdělávání na rok 2016. Program je určen pro právnické osoby vykonávající činnost mateřské školy nebo základní školy se zřízenou přípravnou třídou poskytující předškolní vzdělávání.

Obecným cílem programu je zvyšování kvality předškolního vzdělávání, a to jak prostřednictvím vzdělávání pedagogických pracovníků rozvíjejících řečové dovednosti dětí předškolního věku, tak zlepšováním pracovního prostředí pro zajištění logopedické prevence v předškolním vzdělávání.

# PRAKTICKÁ ČÁST

## 4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

### 4.1 Vymezení výzkumného cíle

Pro realizaci praktické části práce byl vybrán dvanáctiletý chlapec s lehkým mentálním postižením a narušenou komunikační schopností, který je v rámci inkluze již pátým rokem integrován do ZŠ málotřídního typu.

Výzkumným cílem je analyzovat problematiku logopedické intervence na ZŠ málotřídní. Zjistit, zdali tímto působením dochází k pozitivním změnám v úrovni komunikačních schopností a celkovému rozvoji osobnosti v podmínkách výuky při sloučení dvou i více ročníků. Výzkumná činnost probíhala od dubna 2016 do ledna 2017.

#### **Dílčí cíle:**

- obsáhnout logopedickou intervenci na ZŠ málotřídní
- obsáhnout kazuistiku integrovaného žáka
- vyhodnotit vývoj situace, zdali v období šetření došlo u konkrétního jedince k pozitivní změně v komunikační schopnosti a celkovému rozvoji osobnosti

### 4.2 Metody a techniky šetření:

Šetření bylo vedeno formou kvalitativního výzkumu. V tomto výzkumu byly použity explorační metody . Jsou to metody a techniky, pomocí nichž se získávají potřebná výzkumná data . Jedná se o:

- analýzu dokumentů
- polostrukturovaný rozhovor (viz.příloha s otázkami) vedený s matkou, třídní učitelkou, logopedem, speciálním pedagogem, pedagogickým asistentem, chlapcem
- pozorování ve výuce
- orientační logopedické vyšetření
- vytvoření kazuistiky
- logopedická intervence s logopedickým asistentem

**Před zahájením výzkumného šetření byly stanoveny tyto výzkumné otázky:**

-Jak včleňují vyučující logopedickou intervenci do vzdělávacího a výchovného procesu?

-Jaká je účinnost logopedické intervence na integrovaného chlapce se sníženou mentální úrovní?

-Jaký je souběh logopedické intervence a inkluze u zkoumaného vzorku?

## **5 VLASTNÍ ŠETŘENÍ**

### **5.1 Charakteristika ZŠ málotřídní**

Málotřídní školy jsou součástí školské sítě nejen v České republice, ale i v Evropě a na ostatních kontinentech. Označení málotřídní škola znamená, že v jedné třídě probíhá výuka více než jednoho ročníku. V naší republice je takto organizovaná výuka pouze prvního stupně. Tyto typy škol se nacházejí zpravidla na venkově.

Šetření probíhalo ve vesnické málotřídní škole, kde se vzdělává 25 žáků. Práce učitelky v malé obci je diametrálně odlišná od práce učitelky ve městě. Škola se liší i tím, že nabízí klidné, přátelské a téměř rodinné prostředí. Působí zde ředitelka, kmenová učitelka, speciální pedagožka a pedagogická asistentka. Budova je stále modernizována, obklopuje ji hřiště, zahrada a tělocvična. Nabízí mnoho atraktivních školních i mimoškolních aktivit. Třídy jsou vybavené, prostorné, vyzdobené. Děti mají k dispozici počítačovou učebnu s interaktivní tabulí, velkoplošné promítání, televize, vybavenou kuchyňku, hudební nástroje, trampolínu, lezeckou stěnu a mnoho učebních pomůcek a hraček. Škola nabízí mnoho podmětných akcí, jako například sjezdové lyžování, běžkování, bruslení, plavání, turistiku, cyklistiku, návštěvy divadel, exkurze do měst, návštěvy hradů a zámků, tvořivé dílny, koncertní vystoupení, přírodovědné akce, zdravou výživu. Personální zajištění školy je na výborné úrovni, profesionální pedagožky poskytují individuální péči jak žákům nadaným (přípravou na gymnázium), tak žákům s výukovými problémy, ale i žákům integrovaným. Právě pro tyto přednosti

je škola doporučována dětem, které vyžadují zvláštní péči. Často jsou to děti z blízkých měst, které do této školy dojíždějí.

## **5.2 Charakteristika výzkumného vzorku**

Pro logopedické šetření byl vybrán dvanáctiletý chlapec s lehkým mentálním postižením a symptomatickou poruchou řeči. V městské mateřské škole mu byla doporučena integrace do malého kolektivu v klidné vesnické základní škole. Právě pro nízký počet žáků ve škole byl chlapec přijat v rámci inkluze a byl mu poskytnut pedagogický asistent. S nižším intelektem úzce souvisí i narušená komunikační schopnost. Jedná se symptomatickou poruchu řeči, kde je blíže diagnostikována dyslalie multiplex. Chlapec splňuje požadavky pro toto výzkumné šetření. Navštěvuje s matkou PPP, SPC, i odbornou logopedickou intervenci s logopedem a školní intervenci s logopedickým asistentem.

## **5.3 Podpora komunikačních kompetencí**

Logopedická intervence probíhá na málotřídní škole činností logopedického asistenta pod vedením zkušeného logopeda. Asistent se řídí jeho pokyny. Logopedická intervence se zde uvádí pod názvem „Hbité jazýčky“. Učitelka s dlouhodobou praxí a kurzem logopedického asistenta pomáhá dětem s narušenou komunikační schopností. Časová dotace stanovená ředitelkou školy je 1 hodina týdně. Ale na malé vesnické škole mají učitelé mnohem více možností přímého kontaktu s dětmi a více prostoru na individuální rozhovory s nimi. Právě oboustranná komunikace tu prolíná celým dnem. Učitelka dobře zná své svěřence, dobře ví, jakou komunikační bariéru dítě řeší a naprosto přirozeně, taktně, eticky a profesionálně reedukuje konkrétní problém. Tak jako člověk uvnitř sebe se něčím trápí nebo skrývá své handicap, tak i malé děti bojují s různými nedostatky právě týkající se nedokonalé komunikace. Učitelka vhodně koriguje reakce dětí na nesprávnou mluvu a pozvedává sebevědomí žáka s problémem. Je tedy zcela běžné, že logopedická intervence prolíná celým vzdělávacím i výchovným procesem. Prvky tohoto logopedického působení prolínají též do hudební výchovy. Běžně do skladby hodiny Hv patří dechová cvičení, fonační cvičení zaměřená



na výcvik mluvního i pěveckého projevu. Též dodržování hlasové hygieny a využití artikulačních cvičení.

*„Napodobováním zvuků učíme děti přirozenou cestou výslovnost jednotlivých hlásek“.*

(Metodická příručka, kolektiv autorů, 2011)

Výhodou malého pedagogického sboru málotřídní školy je nejen přátelství, ale především spolupráce a nikoliv rivalita, soupeření o zviditelnění se, kariérismus. Právě týmová práce a klidné, přátelské klima je devizou této málotřídní školy. Obě pedagožky si doplnily i vzdělání speciální pedagogiky. Po nastudování zpráv z PPP, SPC a zpráv z logopedické poradny obě učitelky včetně asistentky usilují o nápravu komunikačních schopností během pobytu žáka ve škole neustále. Jedná se i o procvičování motoriky.

**Cvičení hrubé motoriky:** pohybová výchova je součástí cílevědomé výchovy řeči a tvoří součást preventivní logopedické intervence. Jedná se o správné držení těla, lokomoční činnosti, které se zaměřují na obratnost, lezení, skákání, přelézání, podlézání, běh, chůze, hod, chytání, uvolňovací a relaxační cvičení, základy gymnastiky, turistiky, jízdy na kole a celková koordinace pohybů.

**Cvičení jemné motoriky:** s postupným vyžíváním CNS dochází k přesnějším, pečlivějším a účelnějším pohybům dlaňového a prstového úchopu. S tím úzce souvisí rozvoj oromotoriky. Jedná se o pohyblivost mluvidel, která je zcela závislá na celkové obratnosti, na pohybové koordinaci, na obratnosti ruky a prstů. Jako relaxace se často používá stínohra prstů, hra s maňásky jednotlivých prstů, modelování, vytrhávání papíru, stříhání, lepení.

**Cvičení grafomotoriky:** u začínajících školáků je nutné vždy dostatečně uvolnit kloub ramenní, loketní a zápěstí s prsty. Proto děti nacvičují na velké plochy papíru ve stoje nebo na tabule. Dále píší prstem do písku nebo do krupice.

Do logopedické intervence výchovného a vzdělávacího procesu učitelky zařazují smyslové vnímání. Prolíná vyučovacími hodinami i aktivitami školní družiny.

#### **-sluchová percepce:**

*„Sluch je nejdůležitějším smyslovým analyzátozem při vytváření a rozvíjení řeči“.*

(Metodická příručka, kolektiv autorů, 2011)

Zařazuje se sluchové vnímání, sluchová paměť i fonematické uvědomování. Procvičuje se krátkodobá i dlouhodobá paměť a úkoly jsou řazeny dle náročnosti např. opakování slov, zopakování dvojverší nebo souvětí, opakování postupně rozvíjených vět, opakování řady slyšených slov, nácvik říkadel a básniček, reprodukce pohádek.

**- zraková percepce:**

*„Zrakem dítě kontroluje pohyby mluvidel svých i ostatních a tím přispívá k napodobování jejich správného pohybu“.*

(Metodická příručka, kolektiv autorů,2011)

Zraková percepce má stěžejní význam při nácviku čtení. Děti vyhledávají nesmyslné obrázky, hrají pexesa, skládají puzzle, vybarvují omalovánky, navlékají korálky na šňůru, vyhledávají rozdíly na obrázku, používají vhodné počítačové programy nebo interaktivní tabuli.

**- rytmické schopnosti:**

*„Přispívají k rozvoji správné rytmické řeči a jejího tempa“.*

(Metodická příručka, kolektiv autorů,2011)

Rytmizací slov se procvičuje analýza na slabiky. Děti rytmizují vlastní jméno, zvířátka, říkadla, vytvářejí rytmus jednoduchý i složitější. Zlepšuje se tím výslovnost hlásek a rozvíjí se slovní zásoba.

**- rozumové schopnosti:**

*„Rozumové schopnosti v sobě zahrnují rozvoj myšlení, poznávacích schopností, předmatematických představ a jazykových dovedností“.*

(Metodická příručka, kolektiv autorů,2011)

Je to mnoho činností, které probíhají každodenně a prolínají do všech předmětů. Např. rozlišování časových vztahů, poznatky z oblasti společnosti, přírody, lidského těla, číselné představy, pojmy pravolevé prostorové orientace.

## **5.4 Kazuistika**

Osobní i rodinná anamnéza byla sestavena dle rozhovoru s třídní učitelkou, matkou, speciálním pedagogem, pedagogickým asistentem, logopedem a s chlapcem. Také byla použita osobní dokumentace.

### **Osobní anamnéza**

Těhotenství matky proběhlo bez problémů. Jirka se narodil v řádném termínu, jako první a zatím jediné dítě. V poporodním období se neobjevily žádné komplikace. Chlapec fyzicky prospíval velmi dobře, ale díky přenosu genetických informací po obou rodičích se celkově opožďoval jeho motorický i psychický vývoj. Projevy dítěte pozoroval pediatr, ale pro rodinu to nebylo nic neobvyklého. Jirka začal sedět v jednom roce, lézt na roce a půl, chodit po druhém roce života. Řeč se rozvíjela též těžkopádně, na prvosignální úrovni, broukání, houkání. Zvuky reagoval pouze na libost a nelibost. Jednoslabičná slova se začala objevovat na rozhraní dvou a tří let. Jednoduchá slova ve čtyřech letech a později již četná patlavost. Vývoj řeči byl opožděný, ale i omezený. Mateřskou školu navštěvoval zřídka, objevovaly se zde problémy s hygienickými návyky, respektování autority a komunikační bariérou jak s vrstevníky, tak i učitelkami. Nebyl schopen spolupracovat v kolektivu, v řízených činnostech ani si samostatně hrát. Projevovalo se u něho afektivní chování plné výkřiků, zlosti, vzteku a dokonce i sebepoškozování. Byla mu odložena povinná školní docházka dvakrát.

### **Rodinná anamnéza**

Chlapec žije v malém městečku v rodinném domku ve společné domácnosti s matkou, babičkou a dědou. Otec Jirky s nimi nežije, ale hoch ho jednou měsíčně navštěvuje. Matka, otec i děda dosáhli základního vzdělání ve zvláštní škole. Rodinu vede babička, která s podprůměrnější inteligencí je v této rodině na výši. Zcela ovlivňuje Jirkovu matku, která ji naprosto poslouchá. Také Jirkova teta je mentálně postižená a též její dvě děti. Jirkovy matka, se své mateřské role ujala velmi dobře. Je správnou pečlivou

matkou, dítěti poskytuje lásku, oporu i výchovu v mezích možností. Vypěstovala v chlapci mnoho správných návyků, především v oblasti sociální a sebeobslužné.

### **Školní anamnéza**

Již v době první návštěvy školy, bylo na chlapci patrné, že je velmi opožděný. Vstřícně se usmíval, měl chuť komunikovat, ale nebylo mu rozumět ani jeho vlastní jméno. Vše nasvědčovalo na sníženou úroveň inteligence spojenou s narušenou komunikační schopností. Při vyšetření školní zralosti, pedagogicko-psychologická poradna potvrdila možnou hypotézu a poskytla odborné rady, jak s dítětem pracovat. Jirka byl do základní školy přijat v osmi letech jako integrovaný žák a byl mu přidělen pedagogický asistent. Školní logopedický asistent hned při první depistáži vyslovil podezření na přirostlou podjazykovou uzdičku. Je to slizniční řasa, která znemožňuje pohyb jazyka, chlapec nemohl některé hlásky vůbec vyslovit. Matka byla s touto situací seznámena, věděla o tomto problému, ale do této doby nic neřešila, protože svého syna litovala a odmítala chirurgický zákrok. Snad vhodné vysvětlení o nutnosti tohoto počínu matku přesvědčilo a syn se podrobil úspěšnému zákroku. Bez této úpravy uzdičky, by veškerá logopedická intervence pozbývala smyslu.

### **Mentální stav chlapce**

Jedná se o chlapce se speciálními vzdělávacími potřebami podle §16 zákona č.561/2004 Sb.-(Školský zákon) ve znění pozdějších předpisů. Na základě speciálně pedagogického a psychologického vyšetření byly zjištěny speciální vzdělávací potřeby a vzhledem k jejich závažnosti a rozsahu byl Jirka zařazen do režimu speciálního vzdělávání formou individuální integrace na základní škole a podle § 18 zákona č.561/2004 sb. vzdělání dle individuálního vzdělávacího plánu dle RVP ZV-LMP s nutnou přítomností asistenta pedagoga. Rozumová úroveň chlapce se nachází v pásmu lehké mentální retardace (dle MKN F70). Mentální retardace:

*„Je stav zastaveného či neúplného vývoje, který je charakterizován narušení dovedností projevujících se během vývojového období, přispívajících k povšechné úrovni inteligence, tj. poznávacích, řečových, pohybových a sociálních schopností“.*

(Bendová,2011)

*„Je to vývojová duševní porucha se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií“.*

(Valenta, Muller,2003)

Mentální postižení se vyznačuje omezením v intelektu, v problémovém chování v adaptaci na prostředí, v neschopnosti abstraktně myslet a vhodně se chovat v různých sociálních situacích. U Jirky je nutné zachovávat respekt a v komunikaci s ním dodržovat určité zásady:

- empatický a trpělivý přístup
- projevení zájmu o kontakt, poskytnutí zpětné vazby
- zohlednit deficity fonematické diferenciacce, artikulace i porozumění
- myšlenky vyjadřovat jasně, srozumitelně, nenáročně, jednoduše
- absence cizích slov, složitých výrazů, abstraktních pojmů
- do komunikace často vkládat neverbální řeč těla, posunky, mimiku
- frekventovaně kontrolovat porozumění sděleného obsahu
- nepodsouvat sugestibilní otázky
- poskytnout čas na pochopení a zpětnou odpověď
- zohledňovat potřebu komunikace jedince

## **5.5 Polostrukturovaný rozhovor (viz příloha I)**

### **Rozhovor s matkou**

Názory matky na Jirkovo působení v ZŠ jsou dle jejích vlastních slov následující: Jirka je v této základní škole velmi spokojen. Zcela se zde adaptoval. Je spolužáky akceptován, rozhodně nestojí na okraji. Za čtyři a půl roku se Jirka mnoho naučil, získal

mnoho teoretických znalostí a důležité praktické dovednosti. Dokáže samostatně cestovat autobusem domů i cestu k domovu ve městě zvládne sám. Je mnohem více komunikativnější a je mu lépe rozumět. Rozvinul se také v oblasti sebeobslužné a sociální. Matka má dostatek času na svého syna a každodenně se mu věnuje. Pravidelně čtou, a v mezích možností procvičují řeč z materiálů zadaných od logopeda. Rodina ve školním roce sice nepodniká poznávací akce, ale o prázdninách byl Jirka již dvakrát u moře. Chlapec doma odmítá spoluúčast na domácích pracích. Je lenivý a vzdorovitý. Pro svou zavalitou postavu odmítá sportovní aktivity, ale matka mu nedovolí absenci žádné akce pořádané školou. Jirka tedy absolvoval bruslení, běžkování, turistiku a jiné aktivity. Matka vyjádřila spokojenost s pravidelnou logopedickou intervencí ve škole. Preferuje individuální integraci na ZŠ před vřazením do speciální školy.

#### **Rozhovor s třídní učitelkou:**

Jirka je velký, urostlý chlapec, s úsměvem na tváři. Již pátým rokem je integrovaným žákem málotřídní vesnické školy. Začlenil se do malého kolektivu a je dětmi zcela přijímán a respektován. V letošním školním roce je integrován do třídy společně se 4.r a 1.r. V 5.r. je sám. Po celou dobu vzdělávání má k dispozici pedagogického asistenta. Je to pro Jirku velmi důležitá osoba, ale psychicky závislý je na třídní učitelce, ke které má důvěru a ve škole mu zastupuje matku. Znají se tak dobře, že jim stačí pouhý pohled a druhý pochopí situaci. Chlapec si z domácí výchovy nese mnoho pěkných návyků. Vždy pozdraví, poděkuje, umí se omluvit, popřát i rozloučit se. Matka pečlivě a každodenně dohlíží na Jirkovu přípravu na výuku. Vždy je čistý, upravený, nosí svačiny, pomůcky připravené, úkoly vypracované. Výborná je i spolupráce s matkou, informace jsou poskytovány většinou telefonicky, lépe je ona pochopí, protože i ona má problémy s psanou formou sdělení. Jirka se účastní všech školních akcí. Jako mladší žák velmi silně reagoval křikem a kousáním se do ruky při jakékoliv změně prostředí. Například při výletech, exkurzích, divadelních přestaveních a podobně. V pátém ročníku je chlapec sociálně zralejší, a některé projevy se dají mnohem lépe korigovat. Dále je nutné vyzdvihnout chlapcovo přátelské chování k ostatním žákům, nikdy nikomu neublížil a stále inklinuje k prvňákům. Je jim svou mentalitou blíže. Střídají se i výkyvy nálad, dokáže pochopit legraci a smát se nebo křičet a vulgárně nadávat.

Tyto své negativní projevy není schopen ovlivnit, ale vždy po odeznění afektu se omluví učitelce i dětem. Všichni ho na této škole přijímají jaký je, zapojují ho do her a hlavně mu nevyčítají neúspěch. Inkluze zde tedy probíhá úspěšně a je sociálně přínosná jak pro Jirku, tak i pro žáky. Profesně obohatil i pedagogický sbor školy.

### **Rozhovor se speciálním pedagogem:**

V evidenci PPP je od roku 2011, kdy proběhlo vyšetření školní zralosti a následně byl doporučen odklad školní docházky pro řečovou, grafomotorickou a socioemoční nezralost. V roce 2012 mu bylo diagnostikováno lehké mentální postižení a symptomatická porucha řeči. Jedná se o žáka se speciálními vzdělávacími potřebami. Při vyšetření školní zralosti bylo konstatováno výrazné opoždění psychomotorického vývoje, v neverbálním testu intelektových předpokladů Jirka dosáhl výsledku při dolní hranici lehké mentální retardace. Vykazuje velké obtíže ve zvládnutí stresu, sebepoškozuje se.

### **Rozhovor a pedagogickým asistentem:**

Asistent pedagoga Jirkovi pomáhá se zapojit do řízené činnosti během vyučování, opakuje nebo dovysvětluje zadání práce. V případě, že vyučující pracuje s ostatními žáky, asistent se pouze zaměřuje na práci s Jirkou. Pokud vyučující pracuje individuálně s chlapcem, asistent pracuje s ostatními žáky ve třídě. V průběhu výuky je nutné Jirku podporovat v soustředění na práci, dle potřeby ho aktivovat a znovu zapojovat do výuky. Asistent Jirkovi zajišťuje míru porozumění a orientaci v dané problematice. Podporuje a zprostředkovává kontakt s vrstevníky a spolužáky ve škole. Jirkovi je k dispozici 22 hodin týdně. Díky špatnému finančnímu ohodnocení se asistenti často střídají a chlapec si opakovaně musel zvykat na nového člověka. Mnohdy mají Jirka s asistentem komunikační problémy. Hovoří rychle, překotně, nesrozumitelně. Často se zadržává a některá slova opakuje. Na asistentovi je v této chvíli chlapce zklidnit a vyzvat ho k pomalému srozumitelnému opakování. I asistent skýtá chlapci správný mluvní vzor. Jirka je nyní v 5.ročníku a disponuje některými vulgárními slovy. Protože

je na škole nejstarším žákem, nemohl tato slova pochytit od malých dětí. Nese si je z rodiny, stejně jako naposlouchané negativní fráze o „pilinách v hlavě“ apod. Pokud je Jirka již vyčerpán, asistent mu kompenzuje sedavé zaměstnání cvičením na gymnastickém míči, koulením na žíněnkách, skákáním na trampolíně a jinou relaxací. Je chlapci připraven kdykoli pomoci, ale činnost za něho nevykoná.

### **Rozhovor s logopedem**

Chlapec je v péči logopeda od roku 2010. Od počátku komunikuje s velkým ostychem. Na logopedickou intervenci dochází s matkou čtvrtletně. Práce byla zaměřena nejprve na primární rozvoj řeči, oromotoriku a dechová cvičení. Protože se jedná o opožděný vývoj řeči, bylo třeba se nejprve zaměřit na slova, rozvoj slovní zásoby a později na artikulaci. Postup při vyvozování hlásek: k, ch, l, d', t', ň, č, š, ž, c, s, z. Dále je oslabena sluchová i zraková paměť a je i nutné posilovat motoriku jazyka. U Jirky se jedná o práci dlouhodobou, náročnou a především týmovou. Logoped řídí celou intervenci, poskytuje odborné rady a materiály a společně s domácí a školní péčí všichni usilují o zdárný rozvoj chlapcových komunikačních dovedností.

## **5.6 Pozorování**

### **Pozorování žáka při výuce**

Jirka má pomalé pracovní tempo, proto je mu poskytováno více času na zadaný úkol. Vzhledem k potížím s pozorností je nutné střídat častěji činnosti a umožňovat krátké přestávky. K dokončení činnosti je nutné chlapce průběžně motivovat a povzbuzovat. Učitel zadává práci pomalu, srozumitelně v krátkých větách. Je to stručné jednoúrovňové zadání. Vždy kontroluje míru porozumění, v případě potřeby zadání opakuje. Úlohou asistenta je opětivé aktivování při odklonu pozornosti. Vzdělávací proces je maximálně podporován názornými pomůckami. Jedná se o multisenzoriální výuku. Přetrvávající obtíže spojené s vadou řeči jsou akceptovány. Jirka je co nejvíce veden ke správné výslovnosti. Je zpomalováno překotné tempo řeči a minimalizováno opakování slov. Není u chlapce zafixována správná výslovnost, proto mu asistentka



občasně pomáhá s hláskovou asimilací a opravou dysgramatismů. Tím napomáhá správné výslovnosti hlásek a podporuje reedukaci.

### **Pozorování logopedického asistenta**

Logopedický asistent pracuje pod vedením logopeda. Pravidelně Jirka jednou týdně dochází k asistentovi a spolupracuje s ním na vývoji komunikačních dovedností. Jedná se o dlouhodobý proces, který probíhá již pátým rokem. Právě pro mentální postižení chlapce je práce nesnadná a náročná. Zprvu spolupráci odmítal, musel být mnohokrát motivován, logopedický asistent stále předkládal nové pomůcky a formy práce. Afektivní chování Jirku nutí se sebepoškozovat. Kouše se do ruky, gestikuluje a hlasitě křičí. Nyní je práce znatelně lehčí. Obvykle již Jirka není tak často afektován, je zvyklý na individuální práci, sděluje své zážitky, dokonce si začal i stěžovat a žalovat. Logopedická intervence probíhá v klidné, pěkné třídě, samostatně a před zrcadlem. Hoch je na tuto pravidelnou činnost zvyklý, sám si řekne, když se cítí být unavený, není rozhodně přetěžován. Je jasně patrné, že o nápravu řeči usiluje i rodina, protože Jirka zná slova podle obrázků, ale text si sám nedovede někdy vůbec přečíst. Po společné práci vyžaduje zápis do notýsku s drobnou odměnou.

## **5.7 Orientační logopedické vyšetření**

Je východiskem pro volbu metod logopedické péče, je nutné hodnotit jedince vždy jako celek, nelze se zaměřit pouze na zvukový projev řeči.

### **Výslovnost jednotlivých hlásek**

Samohlásky (vokály) jsou vyvozeny.

Souhlásky (konstanty) v současné době není vyvozena hláska R a Ř.

**Motorika jemná i hrubá** – chlapec je neobratný, lateralita P ruka, nevyhraněná dominance oka

**Mluvidla** – jazyk a rty nepřesně napodobuje, uzdička podstřižena, výměna dentice, mimika přirozená, v afektu vytváří grimasy

**Sluchová zkouška**- v pořádku

**Sluchová paměť** – nepamatuje si: reprodukci jednoduché věty, reprodukci dvojverší, opakované souvětí, při postupném rozšiřování věty zopakuje 3 slova

**Zrakové vnímání**- chápe: nesmyslné obrázky, hledání nepravdivých situací, najde 3 rozdíly z 5, potřebuje pomoc v hledání rozdílů mezi stejnými obrázky, s pomocí sestavuje obrázky z dílů

**Zraková paměť** – pamatuje si 3 obrázky ze 7

**Rozumové schopnosti** – pojmenuje základní i odvozené barvy, pozná geometrické tvary, oslabená představa o číselné ose do 20, porovnání počtu do 20 nechápe, pravo-levá orientace je nejistá, pojmenuje lidské tělo, prostorové představy nechápe, v rodinných vztazích má dobré znalosti, časové vztahy nechápe, zvířata a jejich mláďata pojmenuje

**Slovní zásoba** – pasivní je přiměřená, aktivní je chudá

**Porozumění řeči**- provádí pokyn při manipulaci s předměty, vybírá obrázky podle pokynů, vybere správně vyčlenění obrázku ze skupiny, nechápe slova opačného významu, nechápe citově zabarvené věty

**Sluchové vnímání, fonetický sluch** – dovede rozlišit okolní zvuky, dovede rozlišit slova podle obrázků, nerozlišuje slova pouze sluchem, nerozlišuje slabiky

**Rytmické čtení** – nezvládá rytmičtější slova, není schopen opakovat daný rytmus, nezvládne rytmičtější vlastní jména

**Analýza slov** – nerozlišuje první slabiku ve slově, určí první hlásku ve slově, nepozná poslední hlásku ve slově

**Gramatická rovina ve slově** – používá předložky i zvrtná zájmena, dovede skloňovat podstatná jména, nedodrží slovosled, používá jednotné i množné číslo

**Jazykový cit** – netvoří gramaticky správné věty, neutvoří stupně přídavných jmen, neutváří zdvojnásobky, pojmenuje názvy profesí i pracoviště, nechápe tvoření rýmů

**Souvislé vyjadřování** – popis obrázku je pouze jednoslovný, potřebuje pomoc při sestavování a reprodukci dějové posloupnosti, potřebuje pomoc při reprodukci pohádky

**Vlastní projev** – vlastní zážitek vypráví v jednoduchých větách, zpěv písni odmítá, zdvořilostní návyky má zafixované

**Dýchání** – dýchá nosem i pusou

**Prozodické faktory** – hlas jasný, tempo řeči rychlé

**Projevy dítěte během vyšetření** – při spolupráci je potřeba zvýšené motivace, někdy zcela nespolupracuje, pracovní tempo je pomalé, doba udržení pozornosti je velmi krátká

**Koverbální projevy** – chlapec se sebepoškozuje

## **5.8 Průběh intervencí**

Logopedické intervence probíhají pravidelně jednou týdně.

**Šetření v dubnu 2016, uvedený záznam postihuje strukturu hodin v daném měsíci.**

**Dechová cvičení:** nádech, zadržení dechu, výdech, (kočička se protahuje)

**Artikulační cvičení:** masáže, bublinky, velbloud

**Nápodoba zvuku:** voláme na kočičku čičí, čičí

**Procvičovaná hláska:** Č , slova na slabiky ča ,če, či, čo, ču, říkadlo Jeníček má kopačky

**Grafomotorika :** pracovní list Jeníček kope míč do branky (horní oblouk)

**Jiná cvičení:** pohybová hra se zpěvem Čížečku, čížečku

**Hodnocení průběhu hodiny:**

Jirka přišel následně po afektované situaci, gestikuloval, měl pokousanou ruku. Hned v úvodu bylo nutné ho zklidnit, jinak by práce neměla smysl. Po odeznění trval na tom, že se musí jít učitelce omluvit. Přes počáteční negace se vhodnou motivací podařilo chlapce přimět ke spolupráci, výkon byl hodnocen kladně, úspěšně.

**Šetření v červnu 2016, uvedený záznam postihuje strukturu hodin v daném měsíci.**

**Dechová cvičení:** usměrňování výdechového proudu, použití barevných peříček

**Artikulační cvičení:** cucání malého bonbonu, budík, korýtko

**Nápodoba zvuku:** cvrček (ccccc), zvonek (cinky, cink), Micka cape (capy, cap)

**Procvičovaná hláska:** C, procvičování slov na slabiku ce, ci ca, co cu. Krátké věty k procvičení c, říkadlo Kocourek a Micka

**Grafomotorika:** pracovní list : Micka za plotem – nácvik svislé čáry shora dolů

**Jiná cvičení:** hra na rozvoj smyslového vnímání – Ptáčku, jak zpíváš? Identifikace nápodoby hlasů zvířat

**Hodnocení průběhu hodiny:**

Chlapec spolupracoval, v průběhu musel být často vrácen k zadání, byla nutná průběžná motivace, hláska byla již vyvozena a touto hodinou byla upevňována.

**Šetření v říjnu 2016, uvedený záznam postihuje strukturu hodin v daném měsíci.**

**Dechová cvičení:** nafouknutí balónku, při pozvolném úniku vzduch slyšíme sssss

**Artikulační cvičení:** kapr, dlouhý jazyk, koníček

**Nápodoba zvuku:** had (ssss), husa (ssss)

**Procvičovaná hláska:** S , slova se slabikami se, si, sa, so, su, některé krátké věty se s, říkadlo – Husa se pase

**Grafomotorika:** pracovní list- Housenka se pase (vybarvení těla housenky)

**Jiná cvičení:** rozvoj jemné motoriky- modelování hadů

**Hodnocení průběhu hodiny:**

Hláska byla vyvozena, Jirka si ji procvičoval a pokoušel zafixovat. Při samostatném mluvním projevu nepoužíval hlásky již vyvozené, proto mu stále nebylo dobře rozumět, ale přesto, se s učiteli i dětmi domluví velmi dobře.

**Šetření v lednu 2017, uvedený záznam postihuje strukturu hodin v daném měsíci.**

**Dechová cvičení:** cvičení dechové výdrže- převážení vrtulníkem do výběhu (nasátí obrázku brčkem)

**Artikulační cvičení:** stěrače aut, pusinky, čertík

**Nápodoba zvuků:** moucha (bzzz) chytání mouchy po třídě

**Procvičovaná hláska:** Z , slova na slabiky ze, zi, za, zo, zu, z, z-z, krátké věty, říkadlo –Honza stojí u vozu

**Grafomotorika:** pracovní list – Zajíc hopká (horní oblouk)

**Jiná cvičení:** rozvoj jemné motoriky – dotyky prstů zajíček, stínohra

**Hodnocení průběhu hodiny:**

Práce s brčkem Jirku nadchla, ale cvičení na jemnou motoriku se nedařila, proto hoch začal tvrdit, že je unavený. Při artikulačních cvičeních mu nebylo příjemné olizovat rty, hned si ústa otíral rukávem. Hlávka Z byla již vyvozena. Chlapec sdělil, že v rodině již nepokračují průpravná logopedická cvičení. Poslední sezení s logopedem se uskutečnilo v září 2016, takže intervence probíhá pouze ve škole. Další práce bude směřována na vyvození hlávky R. O průběhu práce je matka pravidelně informována.

## **5.9 Vyhodnocení šetření**

**Hlavní cíl práce :** analyzovat problematiku logopedické intervence na ZŠ málotřídní. Zjistit, zdali tímto působením dochází k pozitivním změnám v úrovni komunikačních schopností a celkovému rozvoji osobnosti v podmínkách výuky při sloučení dvou i více ročníků. Hlavní cíl výzkumného úkolu byl úspěšně splněn. Analýzou bylo prokázáno, že logopedická intervence plynule prolíná výukovým i vzdělávacím procesem celé školy. Málotřídnost není překážkou, ba naopak v mnohých ohledech výhodou.

**Dílčí cíle** bakalářské práce byly úspěšně naplněny.

-obsáhnout logopedickou intervenci na ZŠ málotřídní

-obsáhnout kazuistiku integrovaného žáka

-vyhodnotit vývoj situace, zdali v období šetření došlo u konkrétního jedince k pozitivní změně v komunikační schopnosti a celkovému rozvoji osobnosti

Šetření bylo vedeno formou kvalitativního výzkumu. Byly použity explorační metody . Náplní výzkumné práce bylo pozorování, polostrukturované rozhovory, kazuistika žáka, orientační logopedické vyšetření a logopedická intervence.

Nejprve jsem se zaměřila na celkové šetření logopedické intervence ve škole a následně na individuální šetření dvanáctiletého chlapce s lehkým mentálním postižením a symptomatickou poruchou řeči. Spojení více ročníků umožňuje Jirkovi souznění s mladšími dětmi, mezi kterými, jak bylo uvedeno výše, nachází pohodu a porozumění.

Dle vyjádření všech osob zúčastněných na výchově, vzdělávání a logopedické intervenci Jirky je patrna jeho převažující spokojenost v malém až komorním kolektivu a vysoká míra a odbornost individuální výuky má příznivý vliv na celkový rozvoj Jirkovy osobnosti, vedoucí k jeho rostoucí soběstačnosti a integraci do běžného života. Všichni ho na této škole přijímají jaký je, zapojují ho do her a hlavně mu nevyčítají neúspěch. Výsledky všestranného působení na Jirkovu osobnost a jeho řečové schopnosti je oslabováno nízkou úrovní intelektu, ale i přesto jsou patrné pozitivní pokroky. Dle analýzy dokumentů odborných vyšetření z PPP byla prokázána míra úspěšnosti integrace a potvrzeny úspěchy celkového kladného vlivu ZŠ málotřídni na osobnostní vývoj chlapce.

Inkluze a logopedická intervence na této škole probíhá úspěšně a je sociálně přínosná jak pro Jirku, tak i pro jeho spolužáky, kteří jej přijímají jako každodenní součást působení ve škole. Předcházení Jirkově afektovaným projevům měnících se v krajním případě až k sebepoškozování, popřípadě jejich zvládnutí vyžaduje od pedagogů neustálou pozornost a působení, čímž je profesně i osobnostně obohacuje.

Šetření dále objasnilo různorodost použité terminologie diagnózy Jirkovy narušené komunikační schopnosti. Podle analýzy dokumentace žáka bylo zjištěno, že dle mentálního vývoje Jirky jde chronologicky za sebou i diagnostika mentálního postižení s vyvíjející se narušenou komunikační schopností. Nejprve zazněla diagnóza opožděného vývoje řeči. Následně pak vícečetná dyslalie, a z poslední odborné zprávy je patrná symptomatická porucha řeči. U chlapce jsou vyvozeny všechny hlásky kromě R a Ř, ale bohužel bez upozornění je běžně nepoužívá. Výzkumným šetřením bylo zjištěno, že za příčinou tohoto nesouladu stojí právě diagnóza lehká mentální retardace spodního prahu.

Hlavní cíl i dílčí cíle, které byly na počátku výzkumné práce stanoveny, byly úspěšně naplněny.

#### **Výzkumné otázky:**

**. -Jak včleňují vyučující logopedickou intervenci do vzdělávacího a výchovného procesu?** Logopedická intervence plynule prolíná výchovným a vzdělávacím procesem. Šetření dokazuje, že prvky logopedie se objevují v českém jazyce např. rozvoj slovní zásoby, správné gramatické tvary, vhodné mluvní vzory. Zdokonalování motoriky v pracovních, výtvarných, hudebních a tělesných činnostech.

**-Jaká je účinnost logopedické intervence na integrovaného chlapce se sníženou mentální úrovní?** Šetření prokázalo, že chlapec pravidelnou a cílenou logopedickou prací za dobu působení na této škole vykonal velké pokroky v komunikačních schopnostech. Při nástupu do ZŠ mu nebylo rozumět vlastní jméno a nyní komunikuje s učiteli, se spolužáky, ale i v praktickém životě zvládne drobný nákup.

**-Jaký je souběh logopedické intervence a inkluze u zkoumaného vzorku?** Chlapec je začleněn do třídy společně se čtvrtým ročníkem, takže v některých předmětech se jejich práce výrazně neliší. Je mu poskytována individuální výuka se speciálním pedagogem dle individuálního plánu. Při výuce Jirkovi pomáhá pedagogický asistent. V malém kolektivu a v malé škole se Jirka cítí bezpečně. Se všemi se přátelí, volně se pohybuje po budově, dokáže vyřídit i vzkaz. Díky své mentalitě stále těžko zvládá negativní emoce, hněv, křik a sebepoškozování. Ale i tomto směru jsou díky úzkému kolektivu patrné pokroky. Dobře ví, že ostatní žáci se takto nechovají a po odeznění afektu se všem z vlastní vůle omluví. Právě v tomto lze spatřovat velký přínos inkluze v souběhu s logopedickou intervencí. Chlapec je schopen samostatné komunikace s okolím.

Výzkumné otázky, které byly stanoveny před výzkumným šetřením, byly úspěšně zodpovězeny.

## 6 Shrnutí

Výzkumem bylo prokázáno, že logopedická intervence plyně prolíná výukovým i vzdělávacím procesem celé školy. Všichni pedagogičtí pracovníci postupují dle vytyčených cílů a střídají se a doplňují v intervencích na Jirkovy řečové schopnosti. Málotřídnost není překážkou, ba naopak v mnohých ohledech pro vývoj tohoto zkoumaného vzorku výhodou.

Účinnost logopedické intervence na integrovaného chlapce se sníženou mentální úrovní je výzvou pro celý systém logopedické péče, jelikož je veškerá snaha a péče oslabena nízkými inteligenčními schopnostmi tohoto vybraného jedince. Přesto jsou i během jednoho roku při jednotlivých výzkumných šetřeních patrné pokroky jak komunikační, tak socializační, což spolu, jak již bylo uvedeno, přímo souvisí.

Inkluze a logopedická intervence u zkoumaného vzorku na této škole probíhá úspěšně a je sociálně přínosná jak pro Jirku, tak i pro jeho spolužáky.

## Summary

Research has shown that speech therapy effectively combines teaching and learning processes throughout school. The teaching staff set goals, and alternate working with him, and complement each other's work on Jirka's speech abilities. Multi-age class is not an obstacle; on the contrary, in many respects it is advantageous for the development of the subject.

The effectiveness of speech intervention for children with a reduced mental capacity is a great challenge for the entire speech therapy system, as progress may be slowed by the intelligence capabilities of the selected individual. Nevertheless, the progress made in communication and socialization over the course of one year of this research was apparent, and, as previously stated, communication and socialization are related.

Inclusion and speech therapy was successful for the researched group, and were socially beneficial for both Jirka and his classmates.



## ZÁVĚR

Tato práce měla za cíl analyzovat problematiku logopedické intervence na ZŠ málotřídní. K názorné logopedické intervenci byl vybrán dvanáctiletý chlapec s lehkým mentálním postižením a symptomatickou poruchou řeči. Tento žák je zde již pátým rokem úspěšně integrován a je tím nejlepším příkladem funkčnosti logopedické péče na ZŠ málotřídní.

Bakalářská práce je rozvržena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část obsahuje tři kapitoly a v praktické části se prezentuje výzkumná část ve dvou kapitolách. Pro zpracování výzkumného šetření byl využit kvantitativní výzkum s technikou aktivního pozorování, polostrukturované rozhovorem, analýzou dokumentů a vlastní intervencí. V první kapitole je vymezen pojem komunikace, komunikace verbální a neverbální, a popsána narušená komunikační schopnost. V druhé kapitole jsou rozebrány čtyři jazykové roviny. Ve třetí kapitole teoretické části se popisuje logopedická intervence ve školství a kompetence logopeda a logopedického asistenta. Čtvrtá kapitola zahrnuje charakteristiku výzkumu, cíl a metody. A v části poslední, tedy páté je popsáno vlastní šetření.

Cíl bakalářské práce byl splněn díky spolupráci se všemi zúčastněnými subjekty. Analýzou bylo prokázáno, že logopedická intervence plynně prolíná výukovým i vzdělávacím procesem celé školy. Málotřídnost není překážkou, ba naopak v mnohých ohledech výhodou. Například spojení více ročníků umožňuje Jirkovi souznění s mladšími dětmi, mezi kterými, jak bylo uvedeno výše, nachází pohodu a porozumění. Dle vyjádření všech osob zúčastněných na výchově a logopedické výuky Jirky je patrna jeho převažující spokojenost v malém až komorním kolektivu a vysoká míra a odbornost individuální výuky má příznivý vliv na celkový rozvoj Jirkovy osobnosti, vedoucí k jeho rostoucí soběstačnosti a integraci do běžného života. V posledních měsících nastal posun v Jirkově chování pravděpodobně pod vlivem okolí, kdy začal on sám nabízet pomoc mladším spolužákům tak, jak byla doposud nabízena jemu od starších a zručnějších. Tyto projevy altruismu jsou pozitivním projevem působení inkluze na intelektuálně slabšího spolužáka.

Výsledky šetření potvrdily, že logopedická intervence je velmi důležitou vzdělávací oblastí. Zdokonalování komunikačních schopností napomáhá ke zdárnému rozvoji celé

osobnosti dítěte. Individuální logopedickou péčí nazvanou „Hbité jazýčky“, významně přispělo k úspěšnosti této intervence. Pokrok v logopedickém vzdělávání byl patrný při každém následujícím šetření, výslovnost hlásek byla vždy znatelně lepší, na čemž má podíl působení všech pedagogických pracovníků i rodiny. Současně se zdokonalováním řečových schopností byly vždy patrné i pokroky v začleňování do kolektivu při různých činnostech. Výsledky všestranného působení na Jirkovu osobnost a jeho řečové schopnosti je oslabováno nízkou úrovní intelektu, ale i přesto jsou viditelné pozitivní pokroky. A právě pro tyto úspěchy s integrací na málotřídní škole, matka chlapce požaduje, aby vzdělávání na druhém stupni probíhalo též na základní škole ve městě svého bydliště. Odpadly by náklady spojené s dopravou, a též by Jirka mohl samostatně docházet do školy. Vedení školy ale musí být předem seznámeno se situací, aby mohlo vytvořit příznivé podmínky integrace, které by se podmínkám na malé škole alespoň přibližovaly a proces integrace Jirky do běžné společnosti proběhl úspěšně.

Na této málotřídní škole byla pedagogy odvedena kvalitní práce ve výchovném a vzdělávacím procesu se začleněním logopedické intervence. Prostřednictvím Jirky ostatní žáci poznali a pochopili, že ne každý může být tělesně nebo psychicky dokonalý a že je povinností každého z nás být tolerantní a sdílet společně jednu školu, kulturu, společnost. Jirka profesně obohatil pedagogický sbor školy, nasmazatelně se zapsal do jejich srdcí a všichni znovu uvědomili, že i přes mnohaletou praxi můžou stále přicházet podmínky k dalšímu sebevzdělávání.

# SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

## Seznam použitých českých zdrojů

Bendová,P.,Zíkl,P.*Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada,2011.ISBN 978-80-247-3854-3.

Devito, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace: 6. vyd.* Praha: Grada, 2008. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-2018-0

Dolejší,P.*Jak se naučit správně vyslovovat*.2.vyd.Humpolec:Jas.2003. ISBN 80-86480-23-2.

Klenková,J.*Logopedie*.Praha:Grada,2006.ISBN 978-80-247-2835-3.

Lechta,V. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti* .Praha: Portál,2003.ISBN 80-7178-801-5.

Lechta,V.,Králiková,B.*Když naše dítě nemluví plynule*.Praha:Portál,2011. ISBN 978-80-7367-849-4.

Lynch,Ch.,Kidd,J.*Cvičení pro rozvoj řeči*.Praha:Portál,2002.ISBN 80 7178-571-7.

Opekarová,O.*Kapitoly z výchovného poradenství. 2. vyd.*Praha:UJAK,2010. ISBN 978-80-86723-96-9.

Přinosilová,D. *Diagnostika ve speciální pedagogice. 2. vyd.* Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-157-7.

Šauerová,M.,Špačková,K.,Nechlebová,E.,*Speciální pedagogika v praxi*. Praha: Grada,2012. ISBN 978-80-247-4369-1.

Thiel, E. *Řeč lidského těla prozradí víc než tisíc slov*. Bratislava: Plasma Service,1993. ISBN 80-971412-1-8.

Trnková K., Knotová D., Chaloupková L., *Málotřídní školy v České republice*, Paido Brno 2010. ISBN 978-80-7315-204-8

Vybíral, Z. *Psychologie komunikace*. Praha:Portál,2005.ISBN 80-7178-998-4.

Vybíral, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.

Vyštejn J. *Dítě a jeho řeč*. Beroun: Baroko, 1995. ISBN 80-85642-25-5.

Učitelské noviny č. 33/2011

*Metodická příručka*. Zavedení systému logopedických služeb v Pardubickém kraji.

## **Seznam použitých internetových zdrojů**

<https://wikisofia.cz/wiki/Komunikace>

<http://www.softskills.wz.cz/html/komunikacni.html>

[http://www.pppuk.cz/soubory/ppp\\_kadan/kadan\\_clanek\\_6.pdf](http://www.pppuk.cz/soubory/ppp_kadan/kadan_clanek_6.pdf)

[zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120506173547471547.pdf](http://zsfju.zsf.jcu.cz/kontakt/administrace/clankyfile/20120506173547471547.pdf)

<http://www.klinikalogopedie.cz/index.php?pg=vzdelavani--jak-se-stat-klinikym-logopedem>

[http://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/js09/orl/web/pages/8\\_2\\_jazykove\\_roviny.html](http://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/js09/orl/web/pages/8_2_jazykove_roviny.html)

[http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD\\_lexikon/R/%C5%98e%C4%8D,\\_komunikace](http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/R/%C5%98e%C4%8D,_komunikace)

<https://www.klinickevzdelani.cz/Vyhlaseni-rozvojoveho-programu-MSMT--Podpora-logopedicke-prevence-v-predskolnim-vzdelavani-v-roce-2016>

<http://www.abctehotenstvi.cz/txt/jazyk-ve-tvaru-srdicka-pri-vyplaznuti-to-je-zkracena-podjazykova-uzdicka>

[http://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/js09/orl/web/pages/8\\_4\\_logopedicka\\_diagnostika.html](http://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/js09/orl/web/pages/8_4_logopedicka_diagnostika.html)

<https://publi.cz/books/54/08.html>

<https://formatovani-dokumentu.cz/navod/zaver-bakalarske-prace-tipy-rady-navod>

## **Seznam použitých legislativních zdrojů:**

Metodické doporučení č.j. 14 712/2009-61 o organizaci a zabezpečení logopedické péče v resortu školství

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a v rozsahu daném individuální potřebou žáka.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech, v platném znění.

§171 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

§18 zákona 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů v platném znění.

## **SEZNAM ZKRATEK**

Čj- Český jazyk

Hv-Hudební výchova

Pč –Pracovní činnosti

Tv-Tělesná výchova

ZŠ-Základní škola

MŠ-Mateřská škola

PPP-Pedagogicko-psychologická poradna

SPC-Speciálně pedagogické centrum

CNS-Centrální nervový systém

DMO-Dětská mozková obrna

ÚIV- Ústav pro informace ve vzdělávání

RVP ZV-LMP- Rámcový vzdělávací program pro zvláštní školy- lehké mozkové postižení

## **SEZNAM PŘÍLOH**

Příloha A - Okruhy otázek pro polostrukturované rozhovory.....I

## **Příloha A - Okruhy otázek pro polostrukturované rozhovory:**

1. Jakým způsobem probíhá logopedická intervence u konkrétního chlapce?
2. Jak probíhá integrace chlapce s mentálním postižením na ZŠ málotřídní?
3. Působí škola i rodina celistvě na rozvoj osobnosti chlapce?
4. Jakými způsoby práce probíhá vzdělávací proces chlapce?
5. Popište celkově osobnost chlapce.

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno autora:** Leona Sodomová

**Obor:** Speciální pedagogika – vychovatelství

**Forma studia:** kombinované studium

**Název práce:** Logopedická intervence na ZŠ málotřídní

**Rok:** 2017

**Počet stran textu:** 54

**Celkový počet stran příloh:** 1

**Počet titulů českých použitých zdrojů:** 16

**Počet internetových zdrojů:** 12

**Počet legislativních zdrojů:** 5

**Vedoucí práce:** PhDr. Jana Melicharová